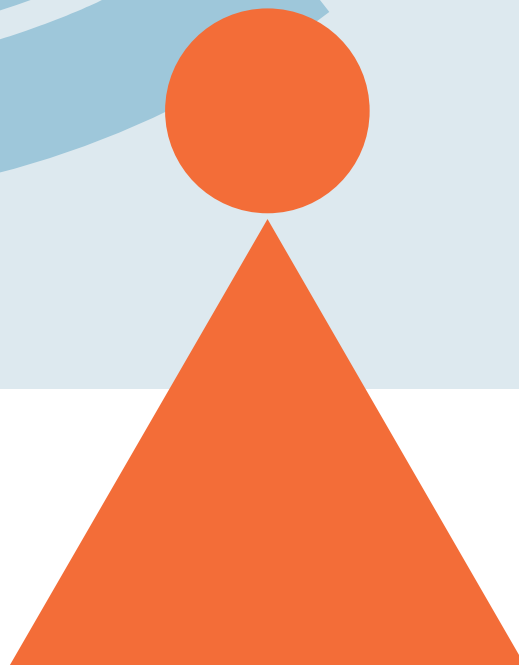

Parlamentarizam u Srbiji iz ženskog ugla

Parlamentarizam u Srbiji iz ženskog ugla

Izdavač:

Misija OEBS-a u Srbiji

Glavna urednica:

Marijana Pajvančić

Urednik:

Bogdan Urošević

Recezentkinje:

Dragica Vujadinović, Irena Pejić

Grafičko oblikovanje:

Milica Dervišević

Tiraž:

1000

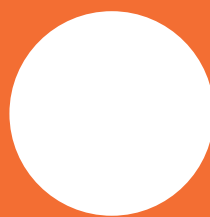
Štampa

Jovšić Printing Centar doo

ISBN 978-86-6383-097-4

Štampanje ove publikacije pomogla je Misija OEBS-a u Srbiji. Stavovi izrečeni u publikaciji pripadaju isključivo autoru i njegovim saradnicima i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Misije OEBS-a u Srbiji.

Parlamentarizam u Srbiji iz ženskog ugla

Dr Lilijana Čičkarić¹

Reprezentovanje žena u Narodnoj skupštini Srbije

Unapređenjem normativno-pravnog okvira i uspostavljanjem institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u protekle dve decenije, Srbija je napredovala u procesima urođivanja institucija i kreiranja rodno senzitivnih javnih politika. Pitanje kojim se bavimo u ovom poglavlju je reprezentacija žena u institucijama parlamentarne demokratije, budući da je to ključni indikator distribucije moći u političkoj zajednici i pozicija koje muškarci i žene zauzimaju u procesu upravljanja i odlučivanja².

Pitanje rodne ravnopravnosti je postepeno ušlo u politički diskurs, rodne teme su uvrštene u agende pojedinih političkih stranaka, ali deskriptivna reprezentacija žena, oličena u porastu broja narodnih poslanica koje učestvuju u donošenju odluka u zakonodavnoj sferi, nije prućena i suštinskom reprezentacijom, koja se temelji na istinskom prepoznavanju, markiranju, implementaciji i zaštiti interesa žena u svim sferama društvenog života. Participacija žena u političkim institucijama u Srbiji je porasla, naročito u poslednjoj deceniji zahvaljujući zakonodavnim izmenama i uvođenju rodnih kvota. Međutim, žene i dalje zauzimaju niže i manje uticajne političke pozicije u odnosu na muškarce. Trenutno ih je u odlazećoj Vladi RS svega četiri, a u parlamentu Srbije nema niti jedne partije koja ima liderku. Analiza programa vodećih stranaka ukazuje na to da su pitanja rodne ravnopravnosti deklarativno prisutna, dok lideri

• • •

1 Naučna savetnica, Institut društvenih nauka, Beograd; cickaric@idn.org.rs

2 Pajvančić Marijana. 2007. Ravnopravnost polova – politički i deološki kontekst. u: Lutovac Zoran (ur.) *Ideologija i političke stranke u Srbiji*. Beograd. Institut društvenih nauka. Friedrich Ebert Stiftung. str. 284.

i rukovodstva stranaka još uvek ne prepoznaju važnost pitanja kao što su diskriminacija žena na tržištu rada, u medijima, u profesijama, rodno zasnovano nasilje, mizoginija, seksizam u politici i javnom životu.

Za tri decenije, koliko traje mukotrpan proces uspostavljanja demokratskih institucija u Srbiji, žene su prevalile dug put od potpune marginalizacije u političkom životu, do više od trećine poslaničkih mesta u Skupštini Srbije. Međutim, svedoci smo da to i dalje ne predstavlja kritičnu masu neophodnu za konstituisanje suštinske reprezentacije žena, koja bi rezultirala adekvatnom implementacijom rodne problematike u proces donošenja odluka, modernizacijom skupštinskog ambijenta, povratkom poverenja u demokratske izbore i predstavničku demokratiju, promocijom feminističkih vrednosti i forsiranjem veće participacije žena u svim segmentima vlasti. Kroz hronološki pregled reprezentacije žena u političkim institucijama tokom protekle tri decenije ujedno ćemo pratiti i promene i razvoj tranzicionog srpskog društva na periferiji Evrope.

1. Zastupljenost žena u skupštinskim sazivima i izvršnoj vlasti 1990-2006

Osamdesetih godina prošlog veka, politička participacija žena u parlamentima zemalja socijalističke Evrope kretala se oko 27%, što je nadilazilo učešće žena u nacionalnim parlamentima Evropske unije od 12,5%³. U političkim sistemima tih zemalja postojala je određena vrsta pozitivne diskriminacije za žene i pripadnike nacionalnih manjina. Tako je u poslednjem sazivu Skupštine Republike Srbije iz 1986. godine zastupljenost žena bila 23,5%, a u Skupštini AP Vojvodine 28,6%. U periodu 1986 – 1990. godine u skupštinama Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije je bilo oko 24%, Kosova i Makedonije ispod 20% a Crne Gore svega 11,2% parlamentarki⁴. Nakon promena 1989. godine, udeo žena drastično pada na 8,4% i taj period je u literaturi opisan kao "maskulinizirna demokratija". Patrijarhalni sistem moći je ostao netaknut, tradicionalizam se reprodukovao, "muške demokratije" se širile, a žene preuzele ulogu gubitnica u tranziciji⁵. Ratni sukobi u regionu, sankcije i ekonomska devastacija u Srbiji, doveli

• •

3 Čičkarić Lilijana. 2009. Žene u političkoj areni. Insajderke ili autsajderke?. *Sociologija*. vol. 51 no.4, str 345.

4 Pajvančić Marijana. 2006. Ravnopravnost polova – reprezentovanje u skupštinama i institucionalni mehanizmi – pet godina posle (2000-2005)., u Šijački Zorana (ur.) *Pet godina posle*. Novi Sad. Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova.

5 Čičkarić Lilijana. 2009. Politička participacija i reprezentacija žena u zemljama postsocijalističke Evrope. *Sociološki pregled*. vol. XLIII. no.3, 343

su drastičnog pogoršanja položaja žena na tržištu rada, povećanja nezaposlenosti, smanjena pristupu kapitalu, resursima i znanju, erozije socijalne uloge države, porasta siromaštva, nasilja i diskriminacije, što je sve ukupno rezultiralo smanjenjem učešća žena u institucionalnoj politici i javnom životu⁶.

Prvi višestranački izbori 1990. godine su doneli naglašenu diskriminaciju žena u predstavničkim telima u svim bivšim jugoslovenskim republikama. Tako je zabeležen i izrazit pad zastupljenosti žena u Narodnoj skupštini Republike Srbije, jer je od kandidovanih 4.9% bilo izabrano samo 1,6% žena⁷. U isto vreme žene u Sloveniji su činile 18,5% kandidovanih, a na izborima su osvojile 11,3% od ukupnog broja poslaničkih mesta. U Hrvatskoj je bilo kandidovano 6,0%, a u Sabor je izabrano 4,4%. U ostalim bivšim jugoslovenskim republikama, 4% žena je izabrano u Skupštini Crne Gore, 3,3 % u Sbranju Makedonije, 2,9% u Skupštini Bosne i Hercegovine. Kandidovane žene bile su pretežno raspoređene u izbornim jedinicama u kojima partije koje su ih kandidovale nisu imale mnogo izgleda na pobeđu. Žene su takođe bile smeštane na dno lista u republikama u kojima je primenjen sistem proporcionalnih izbora, poput Crne Gore, čime se ispoljilo otvoreno forsiranje muških kandidata. Češće su bile kandidovane od strane levih i liberalnih partija, što je bio slučaj u Sloveniji i Hrvatskoj ili, pak, od strane manjih partija, kao i onih koje nisu imale značajnije šanse na izborima. U Srbiji je Socijalistička partija kandidovala 246 kandidata, među kojima je bilo samo sedam žena. Demokratska stranka je kandidovala 10 žena, a Zelena partija devet⁸.

Posle prvih višestranačkih izbora značajno je smanjen i broj žena u izvršnim organima vlasti. Na ministarskim pozicijama i visokim funkcijama u vladama učešće žena u svim bivšim republikama je ili svedeno na minimum ili je potpuno izostalo. Tako su u Sloveniji od 27 ministarstava samo dva pripala ženama, a u Srbiji od 20 jedno je dobila žena. Ostale republike nisu imale niti jednu ženu na ministarskom položaju.

Tokom devedesetih godina, trend podzastupljenosti žena u parlamentima se nastavlja. Tako su 1992. godine izbori za Skupštinu Savezne Republike Jugoslavije doneli izrazito nisku zastupljenost žena od svega 2,94 %⁹. Karakteristično je da je u Veće republika, u čijoj su nadležnosti najznačajnije funkcije savezne države, izabrana samo jedna žena. U ovu Skupštinu je 1996. godine izabrano 2,8 % parlamentarki, a u Veće republika opet samo jedna žena. U sazivu iz 2000. godine beleži se blagi porast na 5,62% ili svega deset odbornica. U Veće republika opet

6 Čičkarić Lilijana. 2009. Politička participacija i reprezentacija žena u zemljama postsocijalističke Evrope. *Sociološki pregled*. vol. XLIII. no.3, 432

7 Markov Slobodanka. 2001. *Pravo glasa žena*. Beograd. CESID

8 Markov Slobodanka. 2001. *Pravo glasa žena*. Beograd. CESID, str 84.

9 Isto, str. 42.

je izabrana samo jedna žena, čime se nastavlja ekstremna diskriminacija u obavljanju najznačajnijih funkcija vlasti. Poslanici su birani prema dvokružnom većinskom izbornom sistemu u kome nije moguća primena rodnih kvota kao mera afirmativne akcije.

Decembarski izbori 2000. godine su doneli izvesno povećanje zastupljenosti žena u Skupštini Srbije na 10.8% i svega 6.7% u Parlamentu AP Vojvodine. Izrazito visok odziv birača (74,4%) na ovim izborima, koji nije zabeležen ni u jednom izbornom ciklusu do tada, uticao je da na birališta izađe veliki broj žena¹⁰. Kasnije je ženama dodeljeno još nekoliko mandata (Socijaldemokratija, Nova demokratija, Socijaldemokratska unija), te je zastupljenost u republičkoj skupštini bila između 11 i 12 %. Od 250 nominovanih kandidata Demokratske opozicije Srbije (DOS) izabrano je 14% ili 35 žena¹¹. Čak 12 od 17 lidera DOS-a su potpisali ugovor o kvoti od 30% žena, ali samo tri su i ispunila dogovor. Najčešće su kandidovane žene na začeljima izbornih lista. Situacija u lokalnim parlamentima je bila znatno lošija. Udeo žena se kretao od 2-11%. Od 160 opština u Srbiji, nijedna žena nije izabrana u 24% opština, a u 40 opština je u skupštinu ušla samo jedna žena.

Kada pogledamo stranačku pripadnost i broj kandidatkinja za odbornice Skupštine Srbije, može se primetiti da je DOS dao približno jednu šestinu mesta na svojim listama kandidatkinjama, a stranke Srpski pokret obnove (SPO) i novoformirana Demokratska socijalistička partija približno tom broju¹² (tabela 1). Desničarska Stranka srpskog jedinstva, koja je kandidovala najviše žena, posle izbora nije dodelila niti jedan osvojeni mandat sa svoje liste. SPS je dala samo jedno poslaničko mesto, a u strukturi poslanika DOS-a nalazilo se najviše žena koje su bile i kandidovane i izabrane.

10 Pajvančić Marijana. 2006. Ravnopravnost polova – reprezentovanje u skupštinama i institucionalni mehanizmi – pet godina posle (2000-2005)., u Šijački Zorana (ur.) *Pet godina posle*. Novi Sad. Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova

11 Markov Slobodanka. 2001. *Pravo glasa žena*. Beograd. CESID, str 46.

12 Isto

Tabela 1. Zastupljenost kandidata po partijama za NSRS 2000. godine

POLITIČKA PARTIJA	MUŠKARCI		ŽENE	
	(n)	(%)	(n)	(%)
SRS	228	91,2	22	8,8
SPO	218	87,2	32	12,8
SPS	237	94,8	13	5,2
DSP	117	86,7	18	13,3
JUL	139	89,7	16	10,3
SSJ	104	79,4	27	20,6
SSDP	99	90,8	10	9,2
DOS	215	86	35	14

Izvor: Markov Slobodanka. 2001. Pravo glasa žena. Beograd. Cesid.

Grupa za promociju političkih prava žena je početkom 2000. godine analizirala programe 16 političkih partija, SPS-a i 15 partija koje su tada pripadale opozicionom bloku¹³. Utvrđeno je da se samo u programu tri političke stranke, Demokratske stranke, Socijaldemokratske unije, Lige socijaldemokrata Vojvodine, pominje problem malog broja žena na mestima odlučivanja. Samo tri stranke, Demokratska alternativa, Demokratska stranka i Građanski savez Srbije uključile su u svoje programe delove u kojima su se obraćale isključivo ženama. Najčešće oblasti uz koje se žene vezuju u tim programima su socijalna zaštita porodice i dece, populaciona politika, reproduktivna prava, zaštita od nasilja u porodici, zaštita zaposlenih žena i majki kroz radno i socijalno zakonodavstvo.

Na nivou izvršne i upravne vlasti, u državnim kabinetima bilo je izabrano oko 10% žena, od 15 ministara u tadašnjoj republičkoj vladi, samo su bile dve žene, dok su sva ministarska mesta u saveznoj vladi bila muška. Međutim, treba takođe napomenuti da su u ovom periodu tranzicije političkog sistema, kao nikada pre ni posle, žene bile zastupljene na visokim funkcijama, poput prvih rektorki beogradskog i novosadskog univerziteta i univerziteta umetnosti u Beo-

13 Isto, str 47.

gradu, viceguvernerke Narodne banke Srbije, predsednice Vrhovnog suda, predsednice i potpredsednica Skupštine Republike Srbije. Takođe je nekoliko žena dobilo položaj predsednica i potpredsednica skupština opština, a njihov udeo je povećan i u lokalnim izvršnim i upravnim organima. Ovaj momenat se više nikad nije ponovio u istoriji parlamentarne demokratije u Srbiji, ali je nagovestio trend ka većoj participaciji žena u političkim institucijama.

Različite grupe za žensku političku inicijativu i organizacije civilnog društva i ženskog pokreta su pripremale teren za uvođenje prvih mehanizama za rodnu ravnopravnost i mera antidiskriminacione politike u Srbiji. Kvote na kandidatskim listama za manje zastupljeni pol utvrđene su prvi put u Srbiji Zakonom o lokalnim izborima 2002. godine. Izmenom Poslovnika Narodne skupštine Republike Srbije formiran je 2003. godine Odbor za ravnopravnost polova kao stalno radno telo Narodne skupštine. U njemu je 10 žena i 5 muškaraca iz svih stranaka, prema broju osvojenih mandata, bilo zaduženo da razmatra zakone i opšta akta, nadgleda vođenje politike i izvršavanje zakona od strane vlade i drugih tela. Kao mera pozitivne diskriminacije, kvote na kandidatskim listama za manje zastupljeni pol utvrđene su Zakonom o izboru narodnih poslanika za Skupštinu Republike Srbije kao i poslanika u Skupštini AP Vojvodine 2004. godine¹⁴. Iste godine formira se i Savet za ravnopravnost polova pri Vladi Republike Srbije, koji je brojao 22 žene i 2 muškaraca. Članovi su birani iz redova ministarstava (polovina) i iz akademskih i ekspertskih krugova, a nadležnosti su obuhvatale multisektorsku ekspertizu, analizu zakona i propisa, stvaranje strategije za rodnu ravnopravnost i razmatranje mera i akcija za poboljšanje položaja žena u svim sferama društva.

Na republičkim izborima 2003. godine od 225 žena kandidovanih na izbornim listama partija, samo 31 ili 12.4% su dobile mandat¹⁵. Samo jedno od 6 potpredsedničkih mesta u parlamentu je pripalo ženi. Od sedam poslaničkih klubova, samo jedan je vodila žena. Od 30 parlamentarnih komiteta, samo pet su vodile žene. U skupštini AP Vojvodine izabrano je 23 žene ili 19.2%, a od 20 komiteta tri su vodile žene. Posle lokalnih izbora 2004. godine, u AP Vojvodini je zastupljenost žena u skupštinama opština povećana na 23,29%¹⁶. Prema istraživanju koje je izvršeno u 167 opština u Srbiji uključujući i gradske opštine Beograda i Niša, samo u tri opštine u Srbiji su izabrane žene na mesto gradonačelnice, a na mestu predsednice opštine

14 Pajvančić Marijana. 2006. Ravnopravnost polova – reprezentovanje u skupštinama i institucionalni mehanizmi – pet godina posle (2000-2005)., u Šijački Zorana (ur.) *Pet godina posle*. Novi Sad. Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova

15 *Žene i muškarci u Srbiji*. 2005. Beograd. Republički zavod za statistiku.

16 Pajvančić Marijana. 2006. Ravnopravnost polova – reprezentovanje u skupštinama i institucionalni mehanizmi – pet godina posle (2000-2005)., u Šijački Zorana (ur.) *Pet godina posle*. Novi Sad. Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova

6 žena (4%)¹⁷. Predsednica skupština opština bilo je 21 (13%). Kvotu od 30% žena ispunilo je samo 17 opština u Srbiji, dok je 11 opština imalo 10% i manje žena u svojim odborima. Najveći broj odbornica došao je iz DS (24%).

U vladi Republike Srbije i predsedničko i potpredsedničko mesto je pripadalo muškarcima, a od 18 ministarstava samo jedno je vodila žena. Od 2006. godine ista žena je i potpredsednica vlade. U Vladi AP Vojvodine žene su vodile 2 sekretarijata od 17 postojećih. Samo jedna parlamentarna partija je imala ženu na liderskoj poziciji, Građanski Savez Srbije (GSS). Četiri stranke čak nisu imale ni žene na mestima zamenika predsednika (SPO, DSS, SPS, NS). Samo tri partije (DS, LSV i GSS) su imale forume žena unutar partijskih organizacija. Međutim, ti forumi nisu imali moć u donošenju partijskih odluka i nisu učestvovali u kandidovanju i nominovanju žena na političke funkcije¹⁸.

Ovde treba posebno pomenuti nekonzistentnosti i manjkavosti donetih zakonskih rešenja, budući da ona imaju prilično velike reperkusije na reprezentaciju žena u parlamentima, na šta je Marijana Pajvančić argumentovano ukazivala sugerišući da pravnu regulativu treba što pre upotpuniti (Pajvančić, 2006). Prvo, na listi kandidata svako četvrto mesto je bilo rezervisano za manje zastupljeni pol. Primena ovog pravila je značila kvotu od 25% žena na kandidatskim listama. Drugo, pravilo da na listi mora biti istaknuto najmanje 30% predstavnika manje zastupljenog pola omogućilo je da se ova zakonska obaveza ispuni i tako što će kandidatkinje biti istaknute u donjem delu kandidatske liste. Treće, pravila za distribuciju mandata koje osvoji lista (1/3 po redosledu na listi, a 2/3 na predlog podnosioca liste uz poštovanje obaveze da je svako četvrto mesto rezervisano za manje zastupljeni pol) omogućivalo je da se u praksi faktički ne poštuje pravilo o prvom rezervisanom mestu na kandidatskoj listi. I četvrto, odredbe o prestanku mandata i načinu popunjavanja upražnjenog mesta za odbornika ili poslanika, u praksi su dovodile do potpunog faktičkog eliminisanja žena na reprezentativnim mestima. Kada su u pitanju pravila o izboru poslanika u Skupštinu AP Vojvodine, nedostatak je bio odsustvo mera pozitivne diskriminacije za izbor polovine ukupnog broja poslanika Skupštine AP Vojvodine koji se biraju po većinskom izbornom sistemu.

17 Andjelkovic-Kanzleiter Violeta. 2005. *Žene u lokalnoj samoupravi 2005*. Beograd. INDOK Centar. CESID: Direktorijum lokalnih samopurava u Srbiji.

18 Pajvančić Ana, Baćanović Višnja. 2010. *Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti*. Novi Sad. Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova. Vlada AP Vojvodine. Uprava za zajedničke poslove pokrajinskih organa.

2. Zastupljenost žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti 2007-2020

Tokom prve decenije dvadeset prvog veka dalje teče borba ženskih organizacija i civilnog sektora za urođnjavanje institucija i povećanje učešća žena u političkom životu. Nastupa druga faza u uvođenju mehanizama za rodnu ravnopravnost, kada se bira Zaštitnik građana 2007. godine i zamenik Zaštitnika građana za pitanja rodne ravnopravnosti 2008. godine. Vlada osniva i Sektor za rodnu ravnopravnost 2007. godine pri Ministarstvu rada i socijalne politike, koji 2008. godine prerasta u upravu za rodnu ravnopravnost. Na pokrajinskom nivou se takođe razvijaju četiri mehanizma: Odbor za rodnu ravnopravnost pri Skupštini AP Vojvodine, zatim zamenik Zaštitnika građana za rodnu ravnopravnost, Zavod za rodnu ravnopravnost¹⁹ i Sekretarijat za rad, zapošljavanje i rodnu ravnopravnost. Vlada Republike Srbije donosi i prvu Nacionalnu strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova 2008-2014²⁰ i prateći Akcioni plan.

Na izborima održanim 2007. godine, zahvaljujući novom Izbornom zakonu i uvedenoj kvoti od 30% manje zastupljenog pola na listama, u Skupštinu Srbije je ušlo 21.6% žena (54 od 250 poslanika)²¹. U VII sazivu iz juna 2008. godine izabrana je predsednica Narodne skupštine i tri žene na potpredsedničkom mestu (50%). Posle značajnog porasta broja žena u parlamentu AP Vojvodine od 2003. do 2007, sa 6,7% na 19,7%, zastupljenost žena je opala na 14,16% odnosno 17 od 120 poslanika su žene. Mesto Predsednika Skupštine APV je pripalo muškarcu, a 2 od 3 potpredsednička ženama²². U lokalnim samoupravama u Srbiji je bilo 28.1% žena. Na funkciji predsednica opštine samo šest, a odbornica u skupštinama opština 20%²³.

U Vladi Srbije je bilo angažovano pet ministarki (18,5%). Među državnim sekretarima 22,7%, a među pomoćnicima ministara 42,6%. U sudskoj vlasti žene su zauzimale oko dve trećine pozicija (oko 64%), ali uglavnom u opštinskim sudovima i 40% ih je bilo među predsednicima sudova. Od 2000. godine na čelo Vrhovnog suda Srbije su postavljane žene. Od 2008. godine na čelo Ustavnog suda Srbije dolazi žena, a žene su činile i većinu sudija u tom sudu (70%). Jedno od objašnjenja koje se često navodi kao odgovor na feminizaciju sudske profesije je opa-

19 Službeni glasnik RS, broj 67/10

20 Službeni glasnik RS, broj 15/9

21 Ravnopravnost polova. 2009. Narodna skupština Republike Srbije. Beograd. Odsek za informativno-istraživačke poslove.

22 Pajvančić Ana, Baćanović Višnja. 2010. *Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti*. Novi Sad. Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova. Vlada AP Vojvodine. Uprava za zajedničke poslove pokrajinskih organa.

23 *Žene i muškarci u Srbiji*. 2008. Beograd. Republički zavod za statistiku.

danje političkog ugleda i moći, materijalna devastacija sudova i moralno degradiranje sudske prakse u državi koju karakteriše koruptivni i klijentelistički sistem vlasti.

Broj žena u predstavničkim telima je povećan, ali još uvek ih nije bilo na vodećim pozicijama u organima odlučivanja političkih partija, iz čijih redova se delegiraju za skupštinu. Muškarci su i dalje bili na čelu gotovo svih poslaničkih grupa i skupštinskih odbora. Niska zastupljenost žena u upravljačkim telima političkih organizacija bila je znak nespремnosti partija za uvođenje rodno senzitivne politike i razvijanje indikatora za praćenje rezultata primene takve politike. Unutar partijskih organizacija javio se još jedan veliki problem. Izrazito neblagonaklon odnos političarki prema stranačkim kvotama, strategija poricanja rodniх stereotipa i forsiranja rodne neutralnosti, nastaje kao rezultat nastojanja da se lojalnosti partijskim interesima da prednost u odnosu na agendu primarnih interesa žena.

Od sedam političkih partija koje su u svojim Statutima predvidele osnivanje Foruma žena (SNS, SPS, DS, Dveri, SDS, LDP, LSV), ova tela su osnovana na lokalnom ili nacionalnom nivou u pet stranaka (SNS, SPS, DS, Dveri, LSV)²⁴. Pregled stranačkih dokumenta na sajtovima političkih partija pokazuje da se na institucionalizaciji Foruma žena odmaklo u SPS, DS i LSV. Međutim ova tela ni u jednoj stranci nisu mogla da utiču na vođstvo da prihvati načelo kandidovanja većeg broja žena za političke funkcije, niti su političarke u tim forumima mogle da učestvuju u partijskom odlučivanju²⁵. Takođe i izostanak saradnje i umrežavanja političarki sa ženskim organizacijama i feminističkim pokretom je rezultiralo svojevrsnom getoizacijom žena unutar političkih stranaka. Budući da su sve političke stranke u Srbiji liderske, autoritarno strukturirane i tradicionalno organizovane, žene ne dobijaju podršku od partijskih lidera i rukovodstva, čime je prolaz do visokih pozicija u partijskoj hijerarhiji onemogućen.

Krajem aprila 2011. godine usvojen je amandman predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika, kojim se propisuje da se na svakom trećem mestu na izbornoj listi mora naći manje zastupljen spol, a podršku ovom amandmanu dale su mnoge predstavnice političkih stranaka i nevladinih organizacija. To je bila priprema za majske parlamentarne izbore održane 2012. godine, kada su žene osvojile do tada najveći broj poslaničkih mandata, od 12% 2002., preko 20% 2006. do 33% 2012. godine. U Narodnu Skupštinu ulazi 33.3% (84) poslanice, što Srbiju pozicionira visoko u regionu i na 25. mesto u svetu. U ovom sazivu izabrana je i predsednica, dve potpredsednice i generalna sekretarka Parlamenta. Od

• ••

24 Todorović Marija. 2016. Zašto žene ne glasaju za žene?. Beograd. Centar za istraživanje javnih politika, str. 4.

25 Pajvančić Ana, Bačanović Višnja. 2010. Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Novi Sad. Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova. Vlada AP Vojvodine. Uprava za zajedničke poslove pokrajinskih organa.

15 poslaničkih grupa u Skupštini, samo je jedna imala predsednicu (SPS), dok su u svim ostalim slučajevima na čelu poslaničkih grupa muškarci. Najveće parlamentarne stranke su vodile računa da u svojim poslaničkim strukturama zadovolje uslov koji su postavile kvote, dok su neke stranke značajno premašile zakonom propisani minimum učešća žena (tabela 2).

Tabela 2. Udeo žena u poslaničkim grupama Skupštine Srbije 2012.

POLITIČKA PARTIJA	%
Srpska napredna stranka	35,9
Demokratska stranka	32,6
Socijalistička partija Srbije	40,0
Demokratska stranka Srbije	32,1
Ujedinjeni regioni Srbije	46,7
Liberalno demokratska partija	41,8
Partija ujedinjenih penzionera Srbije	33,3
Samostalni narodni poslanici	16,7
Socijaldemokratska partija Srbije	33,3
Nova Srbija	37,5
Jedinstvena Srbija	14,3
Zajedno za Srbiju	14,3
Liga socijaldemokrata Vojvodine	20,0
Savez vojvodanskih Mađara	20,0
Srpski pokret obnove – Demohrišćanska stranka Srbije	

Izvor: Markov Slobodanka. 2001. Pravo glasa žena. Beograd. Cesid.

I na lokalnom nivou situacija odgovara zastupljenosti žena na nivou Republike. Važno je napomenuti da je u svim gradovima i opštinama vidan napredak u odnosu na prethodni man-

dat kad je bilo prosečno 18% žena, te da se u nekim opštinama utrostručio broj žena u lokalnom parlamentu (Tutin 10,81% - 32,43%), što je posledica izmena Zakona o lokalnim izborima. Žene su podzastupljene kako u predstavničkim telima (23.9% odbornica), tako i u organima izvršne vlasti (15,17% u opštinskim većima), a i u savetima mesnih zajednica (13.24%)²⁶. Na gradonačelničkim pozicijama i među predsednicima opština je bilo 9.8% žena, a svega šest predsednica skupština opština. Sve ukazuje na to da je primena kvota neophodan, ali ne i dovoljan uslov za pravednu preraspodelu političke moći.

Na prevremenim parlamentarnim izborima 2014. godine, u skladu sa zakonski utvrđenim kvotama za manje zastupljeni spol, jedna trećina kandidovanih su bile žene. One su bile jedva vidljive u toku izborne kampanje, a i u svojim programima se nisu posebno bavile pitanjima žena. U Parlament Srbije je ušlo 34% žena, u Skupštinu AP Vojvodine 19%, a ministarske pozicije su dobile samo četiri žene (21%). Od 169 gradonačelnika i predsednika opština u Srbiji samo su devet (5%) bile žene. Mesta odbornica u skupštinama opština i gradova zauzelo je 29% žena²⁷. Prema podacima Radne grupe i ekspertskog tima za rodnu ravnopravnost u organizaciji Stalna konferencija gradova i opština (SKGO) na lokalnom nivou je bilo formirano 50 komisija za rodnu ravnopravnost. Evropsku povelju o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou potpisalo je deset lokalnih jedinica, dok je radno telo ili lice zaduženo za pitanja rodne ravnopravnosti imala 81 lokalna samouprava²⁸.

Rezultati istraživanja Otvorenog parlamenta iz 2013. godine o kontrolnoj ulozi Narodne Skupštine Republike Srbije, u kojem je učestvovalo 38 poslanica i 67 poslanika, dokumentovali su da se poslanici češće nalaze na položajima predsednika, potpredsednika i članova predsedništva u svojim strankama, 46,2% naspram 20,6%. Poslanice su češće članice glavnih i izvršnih odbora, 55,9% naspram 29,2%²⁹. U 20 skupštinskih odbora participiralo je samo 11% poslanica. I dok odbori za Kosovo i Metohiju i za odbranu nisu imali niti jednu ženu, odbori za kulturu, rad i ljudska i manjinska prava imali su većinu žena. Neravnomerna zastupljenost poslanica u različitim odborima NSRS ukazuje na obrasce rodne segregacije koji se ispoljavaju u obliku selektivne uključenosti poslanika i poslanica u različite tematske oblasti. Poslanice su uglavnom bile zastupljene u odborima koji su usmereni na pitanja ljudskih prava, dečije i porodične zaštite, socijalne politike, siromaštva, zaštite životne sredine, kulture i informisanja, dok u odborima usmerenim na bezbednost, finansije, unutrašnje poslove, prostorno pla-

- 26 Baćanović Višnja. 2012. *Žene i odlučivanje na lokalnom nivou, sa predlogom metodologije za praćenje*. Beograd. Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije.
- 27 *Žene i muškarcu u Republici Srbiji*. 2014. Beograd. Republički zavod za statistiku.
- 28 *Rodna ravnopravnost kroz SKGO akciju*. 2015. Stalna konferencija gradova i opština. Beograd. Savez gradova i opština Srbije.
- 29 *Otvoreni parlament*. Beograd. ISC.USAID. SeCons.

niranje, infrastrukturu i saobraćaj, čine izrazitu manjinu. Ipak 2014. godine je prvi put u istoriji srpskog parlamentarizma na čelu skupštinskog Odbora za odbranu i unutrašnje poslove izabrana žena³⁰.

Kvote su rezultirale porastom broja narodnih poslanica, ali nisu i dalje garancija boljeg reprezentovanja interesa žena. Srbija se nalazila na 23. mestu po broju odbornica u Skupštini, međutim i dalje je egzistirao problem nemogućnosti da ženu u parlamentu zameni žena. Jedan od važnih faktora koji je doprineo boljem predstavljanju ženskih interesa je formiranje neformalnog političkog tela Ženske parlamentarne mreže, grupe od 82 poslanice iz svih političkih partija.³¹ Mreža je uspela da realizuje nekoliko važnih zakonodavnih izmena i time je doprinela većoj ulozi žena u zakonodavnim i kontrolnim funkcijama parlamenta.

Poslednji XI saziv Skupštine Republike Srbije iz 2016. godine ima ženu za Predsednicu, dve potpredsednice i 85 narodnih poslanica, kao u prethodnom periodu. Poslaničke grupe partija Liga socijaldemokrata Vojvodine, Dosta je bilo i Srpska napredna stranka imaju najviše odbornica. Činjenica da je u šest poslaničkih grupa procenat žena ispod 30% nam govori da postoje određene nedoslednosti u zakonodavnom okviru koje dopuštaju da kvota sa izbornih lista nakon raspodele mandata ne bude ispoštovana u poslaničkim grupama. Na čelu svih poslaničkih grupa su muškarci, a ako izuzmemo tri skupštinska odbora sa većinom žena u članstvu, u ostalim odborima je poštovan princip ravnopravne zastupljenosti oba pola. Tri odbora je sa više članica nego članova, Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, 14 od 17, Odbor za kulturu i informisanje, 12 od 17 i Odbor za prava deteta, 18 od 24. Žene su na čelu osam od ukupno 20 Odbora (40%), dok mesto zamenice predsednika zauzimaju u deset Odbora (50%)³².

Na lokalnom nivou i dalje je vrlo upadljiva podzastupljenost žena među predsednicama opština i gradonačelnicama (6,6%), dok među odbornicima skupština opština i gradova ima 31,2% žena³³. Žene su najmanje zastupljene kao sudije u višim javnim tužilaštvima (32%), a najviše ih je u osnovnim sudovima i sudovima posebne nadležnosti (75%). Značajno je pomenuti da su još od 2012. godine dve žene na visokim pozicijama u strukturi vlasti, Guvernerka Narodne banke Srbije i Državna tužiteljka. Njihova lojalnost vladajućoj stranci na izuzetno uticajnim položajima u obavljanju državnih funkcija nikada nije dovođena u pitanje. Od sredine 2017. godine Ministarka za javnu upravu i lokalnu samoupravu postaje Predsednica

30 Čičkarić Lilijana. 2016. *Žene i politika iz rodne perspektive*. Beograd. Institut društvenih nauka.

31 Više u prilogu o *Ženskoj parlamentarnoj mreži*.

32 Todorović Marija. 2016. *Zašto žene ne glasaju za žene?*. Beograd. Centar za istraživanje javnih politika str. 7.

33 *Žene i muškarci u Republici Srbiji*. 2017. Beograd. Republički zavod za statistiku.

Vlade Srbije, u kojoj sede samo četiri žene na ministarskim pozicijama. Situacija ni približno nije ista u izvršnoj i zakonodavnoj sferi. U egzekutivnoj vlasti, gde je koncentrisana najveća moć i dalje procenat žena ne prelazi 20%. S druge strane, slabljenje moći i derogiranje funkcija Parlamenta tokom protekle decenije, biva praćeno porastom broja poslanica, zahvaljujući mehanizmu kvota. Po najnovijim izmenama izbornih zakona, mesec dana pre raspisivanja novih parlamentarnih i lokalnih izbora 2020. godine, što nije u skladu sa standardnom praksom u demokratskim sistemima, utvrđene su kvote od 40% za manje zastupljen pol na izbornim listama.

3. Regionalna i evropska perspektiva

Trend niskog parlamentarnog učešća žena je bio prisutan tokom devedesetih godina u svim državama balkanskog regiona. U Sloveniji je participacija opala na 13%, u Hrvatskoj 4,5%, crnoj Gori 3,3%, Bosni i Hercegovini 2,9% i u Srbiji na 1,6%³⁴. I participacija žena u izvršnoj vlasti je bila podzastupljena u svim tranzicionim društvima kako regiona, tako i centralne, istočne i jugoistočne Evrope. Učešće žena na pozicijama ministarki i zamenica ministarki kretalo se od 1,3% u Uzbekistanu i Ukrajini, preko 10,6% u Češkoj, 15,6% u Slovačkoj, 17,6% u Letoniji, do 19% u Hrvatskoj i 20% Makedoniji (Women in Transition, 1999).

Slovenija je 2004. godine postala prva zemlja iz regiona članica Evropske unije. Devedesetih godina je u Državnom zboru imala između 7,8% i 13% žena, tako da je u momentu pridruživanja bila na samom dnu među državama članicama. Kasnije se taj broj sukcesivno povećavao, tako da je u sazivu iz 2014. godine bilo je 32 žena, a u poslednjem sazivu iz 2018. godine 36%. Na prvim višestranačkim izborima 1990. godine u Sabor Hrvatske je izabrano svega 4,6 % žena, znatno manje nego u vreme komunističkog režima kada udeo žena u parlamentu varirao je od 18 – 20 %³⁵. Početkom 2000. godine žene su zauzele 21,9% mandata, a 2003. taj postotak pada na 17,8 %. U decembru 2011. u Hrvatskom saboru sedelo je 39 žena (25,5 %). U poslednjem devetom sazivu beleži se ponovo pad jer žene dobijaju oko 20% aktivnih mandata.

34 Čičkarić Lilijana. 2009. Politička participacija i reprezentacija žena u zemljama postsocijalističke Evrope. Sociološki pregled. vol. XLIII. no.3, 343-35.9

35 Omanović Anesa. 2015. Zastupljenost žena u politici. Istraživanje Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Makedonija i BiH. Sarajevo. Heinrich Boell Stiftung. InfoHouse, str. 6.

Specifičnost po kojoj se Hrvatska razlikuje od svih drugih zemalja u regionu i šire je što je na predsjedničkim izborima 2014. godine muškog kandidata pobedila žena.

Nakon izbora 1992. godine u crnogorski parlament je ušlo 8.2% žena. Pad na 5.1% je zabeležen 1998. da bi izbori održani 2001. godine doneli povećanje na 10.4%³⁶. Tokom dvehiljaditih žene su učestvovala sa 13.3%, 2016. godine broj raste na 18,5%, što se duguje prethodno uvedenom sistemu kvota 2012. godine, da bi u poslednjem sazivu u crnogorski parlament ušlo 30% žena. Na prvim opštim višestranačkim izborima u Makedoniji 1990. godine, izabrano je samo pet poslanica (4%)³⁷. Na drugim parlamentarnim izborima 1994., samo četiri i Makedonija se našla na dnu evropske liste. Prve stvarne promene u participaciji i reprezentaciji žena su se desile nakon izbora 2002. godine, kada je procenat zastupnica porastao na 17,5%, a nakon izbora 2008. zabeležen je nagli skok na 32,5%. U poslednjem sazivu Skupštine Severne Makedonije izabrano je 33,1% žena.

Početak devedesetih u Parlamentu Bosne i Hercegovine žene su zauzele samo sedam mandata (2,92%), a na lokalnom nivou (5%)³⁸. Na prvim posleratnim izborima na državnom nivou nije značajno promenjena zastupljenost žena. Ženska kvota je u BiH prvi put uvedena nakon lokalnih izbora 1997. godine od strane Privremene izborne komisije koju je organizovao OEBS, što je značilo da svaka politička partija mora na izborne liste staviti najmanje tri žene i to među prvih deset kandidata. Tako se na sledećim izborima 1998. godine situacija znatno promenila, pa su u Predstavničkom domu Parlamenta BiH žene dobile 26% mesta, u Predstavničkom domu Federacije BiH 15% mesta, u Narodnoj skupštini RS 22,8% mesta, a na nivou kantona 18,46% mesta. Na Izborima održanim 2000. godine uvodi se model otvorenih lista što drastično pogoršava situaciju i umanjuje šanse žena da osvoje mandate. Dobijaju 4,76% u Predstavničkom domu Parlamenta BiH, 17,4% u Predstavničkom domu Federacije BiH i 14,86% u Narodnoj skupštini Republike Srpske. Nakon harmonizacije sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, na opštim izborima 2014. godine izabrano je 19,90% žena na svim nivoima vlasti. Ni danas udeo žena na svim nivoima ne prelazi 20%, što se najviše pripisuje tipu izbornog sistema.

Uporedni pregled učešća žena u parlamentima zapadnog Balkana 2016 - 2019. godine pokazuje da je Severna Makedonija ostvarila najveći progres sa 40% žena u parlamentu i da sa Srbijom i Kosovom predstavlja lidere u regionu (tabela 3).

• • •

36 Isto, str. 17.

37 Isto, str. 21.

38 Isto, str. 22.

U pogledu učešća žena na ministarskim pozicijama u vladama ovih zemalja 2016 - 2019, situacija je drugačija. Albanija je sa 50% žena u izvršnoj vlasti na prvom mestu, dok je Kosovo na začelju tabele (tabela 4).

Tabela 3. Žene u nacionalnim parlamentima zapadnog Balkana 2016-2019 (%)

	2016		2017		2018		2019	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Albanija	21	79	28	72	30	70	29	71
BiH	21	79	21	79	21	79	17	83
Kosovo	33	67	33	67	31	69	32	68
Crna Gora	19	81	21	79	24	76	23	77
Severna Makedonija	35	65	31	69	38	62	40	60
Srbija	34	66	36	64	38	62	37	63

Izvor: Gačanica et al. 2019. Women's Rights in Western Balkans. Kvinna till Kvinna Foundation.

Tabela 4. Žene na ministarskim pozicijama zapadnog Balkana 2016-2019

	2016		2017		2018		2019	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Albanija	40	60	50	50	50	50	50	50
BiH	14	86	25	75	22	78	/	/
Kosovo	5	95	12	88	5	95	10	90
Crna Gora	18	82	18	82	25	75	22	78
Severna Makedonija	10	90	15	85	18	82	22	78
Srbija	21	79	21	79	19	81	19	81

Izvor: Gačanica et al. 2019. Women's Rights in Western Balkans. Kvinna till Kvinna Foundation.

Na lokalnom nivou situacija je najlošija. Svega 4-7% gradonačelničkih pozicija drže žene u svim zemljama. Na poziciji predsednica skupština je najmanje žena u BiH 4%, a najviše u Severnoj Makedoniji 33% i Kosovu 35%³⁹.

Poređenje situacije u regionu sa učešćem žena u parlamentima zemalja Evropske unije i u Parlamentu EU posle izbora 2019. godine, pokazuje izvesne specifičnosti. Od 28 parlamenata u zemljama EU u 11 su primenjene rodne kvote na izborima za EU Parlament. Tako je broj izabranih poslanica od 36% 2014. godine povećan na 41% 2019. U pogledu vođenja pojedinih komiteta, odnosno odbora Evropskog parlamenta, žene vode 100% socio-kulturnih, 50% osnovnih i 33% ekonomskih i infrastrukturnih odbora⁴⁰.

Međutim, situacija sa nacionalnim parlamentima zemalja EU je lošija. Samo 10 država EU na parlamentarnim izborima praktikuje systemske kvote (Belgija, Irska, Španija, Francuska, Hrvatska, Italija, Poljska, Portugal, Slovenija, Estonija). Učešće žena u parlamentima država EU znosi oko 30%, u Nordijskim zemljama oko 44%, dok je na globalnom nivou to 25%⁴¹. Nacionalni parlamenti zemalja EU imaju u 71% slučajeva tela za rodnu ravnopravnost, ali vrlo mali broj njih (12) ima potpuni kapacitet za donošenje pravnih odluka. U 46% parlamenata postoji organizovano zbrinjavanje dece, u 68% se organizuju unutarparlamentarne inicijative za rodnu ravnopravnost, a u 56% se razvijaju različite vanparlamentarne inicijative. Čak 23 nacionalna parlamenta vode muškarci, a sedam zemalja EU još uvek nije ratifikovalo Istantbalsku konvenciju. Veći broj zemalja (21) ima tela koja prate implementaciju i primenu nacionalnih planova i programa za urođnjavanje institucija⁴².

I pored očiglednih pomaka na bolje po pitanju učešća žena u parlamentarnom životu zemalja EU i regiona i dalje ostaju otvorena pitanja, da li se u parlamentima zaista donose odluke koje su od značaja za rodnu ravnopravnost, odnosno, da li se rodna ravnopravnost promovise na suštinskom ili samo na simboličkom nivou? Sa istim pitanjima se suočava i parlamentarna praksa u Srbiji. Da li će sa novoizglasanim zakonskim kvotama od 40% učešća žena u Skupštini poslanice zaista probiti stakleni plafon i na adekvatan način zastupati interese žena?

39 Gačanica Lejla, Miftati Edita, Vrbaški Sofija, Mann Lory. 2019. Women's Rights in Western Balkans. Kvinna till Kvinna Foundation.

40 Gender Equality in Parliaments Across the EU and the European Parliament in 2019. 2019. European Institute for Gender Equality. Vilnius. EIGE. <https://eige.europa.eu/publications/factsheet-gender-equality-parliaments-across-eu-and-european-parliament-2019>; pristupljeno 13.03.2020.

41 Women in Politics: 2020. 2020. Inter-parliamentary Union - UNWomen Map. Geneve. <https://www.ipu.org/resources/publications/infographics/2020-03/women-in-politics-2020>; pristupljeno 19.04.2020.

42 Gender Equality in Parliaments Across the EU and the European Parliament in 2019. 2019. European Institute for Gender Equality. Vilnius. EIGE. <https://eige.europa.eu/publications/factsheet-gender-equality-parliaments-across-eu-and-european-parliament-2019>; pristupljeno 13.03.2020.

Zaključna razmatranja

Iako su žene prisutne u parlamentarnom životu Srbije od 1945. godine kada su dobile pravo glasa, i dan danas se mizogini komentari o obaveznim kvotama o manje zastupljenom polu na izbornim listama prisutni kod većine političara. Predrasude se ne uklanjaju samom činjenicom da je u Parlamentu prisutno 34% poslanica. Istraživanja o ženama u skupštini svedoče da one teže ulaze u poslaničke krugove, manje su zastupljene na položajima poslaničkih grupa, ređe rukovode skupštinskim odborima. Svaka peta poslanica je bila izložena svojevrsnom političkom nasilju, oličenom u izrugivanju i nejednakom tretmanu u parlamentu ili je direktno diskriminisana više puta⁴³. Većina parlamentarki je istakla i jednu vrlo važnu činjenicu, da je za jačanje njihove pozicije u velikoj meri važna i primena rodni kvota u izvršnoj vlasti i povećanje učešća žena na ministarskim i pozicijama pomoćnica ministarki. Na taj način se formira ključni faktor koji ubrzava proces urođnjavanja institucija, trougao moći ili strateško partnerstvo žena na svim nivoima donošenja odluka⁴⁴.

Kada je reč o rodnoj ravnopravnosti unutar političkih partija zaključak je da svih ovih godina one nisu bile promoteri ove ideje. Iako većina partija deklarativno prihvata agendu o rodnoj ravnopravnosti, u praksi odstupa od tih načela. Nedostaci sa kojima se suočavaju sve političke partije su neprepoznavanje ženskog biračkog tela, odbijanje regrutovanja žena na rukovodeće pozicije u najvišim organima stranaka i odsustvo podrške ženama da se kandiduju i budu nominovane za političke funkcije. Zabeležen je izvestan pomak u primeni rodni kvota u manjem broju stranaka, ali njihova implementacija u stranačkim organima još uvek upitna. I u partijskim dokumentima vrlo retko je prisutna agenda o rodnoj ravnopravnosti. Upadljiv je izostanak žena na liderskim pozicijama, jer samo je Demokratska stranka Srbije u jednom kraćem periodu imala ženu na čelu organizacije. Iako nemamo dovoljno podataka o tome, neka istraživanja otkrivaju da je u izvršnim odborima stranaka prisutna otprilike jedna trećina žena, a da na mestima potpredsednica partija sedi samo po jedna žena, izuzev Demokratske stranke gde ih je bilo dve⁴⁵. Marginalizovanje i neutralisanje žena u političkim strankama je proces koji je vrlo teško iskoreniti jer proizilazi iz socio-kulturne matrice, koja podrazumeva da se na žene u politici gleda kao na uznemiravajući faktor. One su uporne, temeljne, manje koruptivne i podmitljive, pažljivije i preciznije, manje sklone zakulisnim radnjama i neformalnim političkim borbama, tako da uglavnom bivaju uklonjene sa staze kada dođe do deobe političkih funkcija.

43 Otvoreni parlament. Beograd. ISC.USAID. SeCons, 2014.

44 Čičkarić Lilijana. 2016. Žene i politika iz rodne perspektive. Beograd. Institut društvenih nauka, str. 74.

45 Todorović Marija. 2016. Zašto žene ne glasaju za žene?. Beograd. Centar za istraživanje javnih politika.

U parlamentarnoj praksi svih zemalja regiona je više puta potvrđena teza da delovanje žena u parlamentima odlikuje nedostatak zajedničke platforme, odnosno delovanje po nalogima i u okviru politika i odluka stranaka ili poslaničkih grupa. Žene same ostaju slepe za posledice koje trpe usled rodne diskriminacije i lojalno podržavaju odluke koje njihove stranke donose, ne vodeći računa o interesima i potrebama žena. Ovakav scenario je prisutan i u srpskom parlamentu i telima izvršne vlasti, gde se suočavamo sa kardinalnom pojavom da na visokim pozicijama koje zauzimaju, ženama često bivaju otete politička moć i uticaj, koji im po pravu pripadaju i bivaju zamenjene partijskom lojalnošću i podaništvom u cilju ostvarivanja lične koristi a na štetu interesa žena.

Konačno, pitanje suštinske reprezentacije žena u parlamentu je jedno od ključnih u razmatranju povećanja učešća žena u politici. Ovde važi mnogo puta ponovljena istina da deskriptivna reprezentacija jeste nužan, ali ne i dovoljan uslov za supstancijalnu reprezentaciju. Rešenje treba tražiti prvenstveno u promeni procesa nominovanja i kandidovanja žena na političke funkcije, kada se za ključna mesta u parlamentu i vladi biraju akterke, koje su u svojim feminističkim stavovima nepokolebljive i koje ne bi donosile odluke koje su u sukobu sa interesima žena. One imaju ulogu da iniciraju promene, predlažu zakone, rade na predlozima, podstiču druge da deluju u tom pravcu, saraduju sa drugim akterkama i trasiraju put za uspešno ostvarivanje političkih interesa žena.

Poslednjih godina svedoci smo pasivne uloge parlamentarki koje odbijaju da preuzmu odgovornost kao ključne akterke u političkom procesu zadužene za promenu skupštinske klime u korist rodno senzitivnog odlučivanja. Forsiranje partijske lojalnosti na štetu ženskih interesa u momentima kada se donose ključne odluke za poboljšanje njihovog položaja je nedopustivo sa etičkog stanovišta i predstavlja odraz u ogledalu koruptivnog i duboko moralno posrnulog srpskog društva. Zašto žene, koje su bile u situacijama da imaju političku moć, nisu ništa činile po pitanju ženske solidarnosti, osnaživanja i aktivizma? U korenu ovakvog scenarija stoji dvojna uloga žena u igri u kojoj partijska lojalnost uvek odnosi prevagu nad ženskim interesima. Stoga, pitanje suštinske reprezentacije stavlja u prvi plan veće prisustvo političarki koje ispunjavanje svojih dužnosti vide pre svega kroz borbu za rodnu ravnopravnost i zaštitu ženskih prava i interesa. Nije prihvatljivo imati samo kritičnu masu u parlamentu, ako se ona instrumentalizuje u svrhe ostvarivanja stranačkih agendi i ne počiva na utemeljenoj političkoj moći i učešću žena u donošenju odluka. Suštinska reprezentacija podrazumeva feminizaciju političkog prostora i konstruisanje rodnih odnosa unutar institucija predstavničke demokratije, koji će se bazirati na ravnopravnom učešću žena i muškaraca u distribuciji političke moći.